

TÜRKİYE'NİN YAŞLI SEDİRLERİ

Yazan

Bekir Sıtkı EVCİMEN

Ormanlarımızın içinde ve dışında yer alan, yaşları ve cesametleri itibarile dik-kati çeken, hattâ birer tabiat âbidesi halinde mütalâa edilmeleri lâzım gelen münferit ağaçlar hakkında bazı tesbitler yapılmış olmakla beraber, bahis mevzuu özel-liklere sahip sedir ağaçları ile alakalı bir neşriyata şimdiye kadar rastlanmamıştır. Bu bakımdan, çeşitli ormancılık ilimlerini ilgilendiren "Lübnan sediri'nin memleke-timiz şartlarındaki tabii (fiziki) yaşı ve iktisap edebildiği dimenziyonlar" hakkında bir fikir vermek maksadile yaş, boy ve çap değerleri itibarile temayüz eden sedir ağaçlarından tesbit edilebilenlerin tanıtılmasında fayda mülâhaza edilmiştir.

Esasen, memleketimizdeki yaşlı ve cesim ağaçlar mevzuunda yapılmış olan tes-bit ve neşriyat da fazla değildir. Secerli'nin, Bedirge - Hatay Fidanlığının çiti kenarında bulunduğunu bildirdiği 5,05 metre çevreye (1,60 metre çapa) sahip olan ve 1350 - 1400 yaşında tahmin edilen meşe (Q. Cerris) ile (6); Elbir'in, Karabük İş-letmesi Kavaklı Serisi Ormanları içinde, aralarında 30 metre boya veya 1,45 metre göğüs çapına sahip olanları bulunan altı adet porsuk (T. baccata) hakkındaki tes-bitleri (1) bu meyanda zikredilebilir. Pamay da, memleketimizde bugüne kadar tes-bit edilmiş bulunan ardıçların en yaşlı, boylu ve çaplı olduğu zannedilen Antalya, Elmalı, Tekkeköyü, Tekkederesi mevkiinde 22 metreyi müteceviz bir boy ile 8,70 metre çevresinde (2,75 metre çapında) ve takriben 650-700 yaşında olan bir kokar-ardıç (J. foetidissima) hakkında bilgi vermektedir (5). Bu arada, tarihi şöhretleri bulunan ağaçlarla ilgili neşriyata da rastlanmaktadır ki, Yund, bunlardan bazılarını tanıtmış bulunmaktadır (9).

Mahallerile tesbitini yaptığımız sedir ağaçları hakkındaki özel bilgiye geçmeden evvel, Türkiye Sedir Ormanlarına ait kısa bir genel bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

Ormanlarımızın çok ehemmiyetli olan hususiyetlerinden biri, miktar ve kalite itibarile kifayetsiz bulunmalarına karşılık, ihtiva ettikleri ağaç türleri bakımından zengin oluşlarıdır. Bu zenginliği meydana getiren türlerden biri de Lübnan Sediri (C. libani Barr)'dır. Memleketimizde Güney Anadolu Bölgesinde bulunan sedir, Sevim'e göre 36° 16' - 38° 05' arz ve 29° 02' - 37° 19' tül dereceleri arasında yer alır. Batı hududunu Bozdağ (Acıpayam) - Çaldağ (Köyceğiz), doğu hududunu ise Engizek - Ahırdağları (Maraş) teşkil eder (7). Bu hudutlar içersinde Batı, Orta ve Doğu Toroslar boyunca, genel olarak 1000 - 2000 metre rakımlar arasında saf veya çok defa Abies cilicica, Pinus nigra, çeşitli ardıç ve meşe türleriyle karışık meş-cereler halinde bulunur. Memleketimizde bu genel yayılış sahası dışında, Afyon'un Sultandağı ve Erbaa'nın Çatalan mevkilerinde de ufak sedir sahaları vardır. Mem-leketimiz haricinde Suriye ve Lübnan'da birkaç bakiye ile, Lübnan Sediri, Doğu Akdeniz'de bulunan tabii yayılış sahasını sınırlamaktadır.

Sedir cinsinin dünyadaki mahdut yayılışı, sedir ormanlarımızın ehemmiyetini ve bu ormanlara vâki ilgiyi arttırmaktadır. Filhakika, Atlas ve Kıbrıs Sedirleri'nin ufak sahalara münhasır kalması, Himalâya Sedir'lerinin çok uzaklarda bulunması, sedir ormanlarımızı rakipsiz hale getirmiştir (8). Bu durum, milletlerarası odun pi-yasasında sedirlerimize yarı monopol bir hususiyet kazandırmıştır. Diğer taraftan, muhtelif ormancılık ilimleri yönünden sedirle alakalı olarak şimdiye kadar yapılan ve bundan sonra da yapılacak olan araştırmalarda, memleketimiz sedir ormanları-nın fonksiyonu büyüktür.

Özel kokusu, rengi ve bilhassa dayanıklılığı ile tanınan sedir odununun şöhreti, çok eski zamanlara kadar uzanır. Milâddan Önceki Çağlarda, büyük medeniyetlere sahne olan Yakındoğu memleketlerinde rağbete mazhar olmuş, saray, mabed ve lüks yapı inşaatında daima ve terçihan kullanılmıştır. Bu arada, gerek katrani ve gerekse odunu ile Eski Mısır mumyacılığında geniş bir sarf yeri bulmuştur.

Mayer - Sevim, eski çağlarda bu ağaca kıymet atfedilmesinin sadece odununun makbûl özelliklerinden değil, habitusu ve güzelliğinden de ileri geldiğini bildirmek-te; İncil'deki bazı paragraflara göre büyüklük, kudret ve ihtişamın; zenginlik, şan ve şerefın sembolü olduğunu kaydetmektedir (4).

Hâlen dünyanın en büyük ve yaşlı Lübnan Sediri, Lübnan'daki sedir bakiyelerin en ehemmiyetlisi olan Becharré köyünün üst kısmındaki 400 ağaçlık meşcerede bulunmaktadır. Bu bakiyenin etrafı duvarla çevrilmiş ve tabiat parkı olarak ayrıl-mıştır. Mezkûr meşcerede Maron Kilisesi yakınında olan ve "Câdre de Dieu" (Allahın Sediri) diye isimlendirilen bu en büyük ve yaşlı Lübnan Sedirine ait dimenziyonlar, Frank'tan naklen şunlardır (4) :

Kök civarındaki çevre	:	14 metre
En büyük çap	:	4 "
Boy	:	25 "
Yaş (Tahminen)	:	3000

Memleketimizde yaş ve dimenziyon itibarile büyük değerler elde edebilen sedir-ler iki şekilde görülmüştür. Bir kısmı normal ağaç yapısındadır. Diğer kısmı ise, hayvanlara yem temini maksadile tepe sürgünü ve dalları kesile kesile bir tetar ağacı şeklini almıştır. Bu ağaçlar, kısa ve kalın bir gövde üzerinde yer alan müteaddit sürgünlerden ibaret bir yapıya sahiptir. Bunlar arasında oldukça kalın ve yaşlıları bulunmakla beraber, müdahaleye maruz kalıp normal ağaç şeklini kaybetmiş ol-duklarından nazarı itibare alınmamıştır. Bu nevi ağaçların zikre şayan olanı, El-malı, Tekkeköyü, Olukbaşı mevkiindeki 8 metre kadar çevreye (Takriben 2,5 metre çapa) sahip bulunan sedirdir.

Tesbitler sırasında ölçmeler şu tarzda yapılmıştır: Ağaçların boyunu ölçmek için, çelik şerit metre ile yatay olarak mesafe alınmak suretile Blume-Leiss boyöl-çeri kullanılmıştır. Çevre, yamaçın yukarı tarafında gövdenin 1,30 metre yüksekli-ği işaretlenmek ve bu noktaya nazaran yatay olarak geçirilmek suretile çelik şerit metre ile ölçülmüştür. Çaplar, çevre değerlerinden hesaplanmıştır. Yaş tayini ise, artım burgusu tatbik edilebilenlerde çıkarılan kalem üzerinde yıllık halkalar sayıl-mak ve kalem boyu kabuksuz yarı-çapa oranlanmak şeklinde yapılmıştır. Bu türlü yaş tayini yanlış neticeler veren bir yol olmakla beraber, dikili haldeki kalın göv-delerin yaşı hakkında takribi bir fikir edinmeyi mümkün kılmaktadır (2). Bu şekil-

de bulunan ya da "Tuzlu Yağ" olarak anılan yerden verilmiştir. Gövdenin çürüklüğü dolayısıyla banyo suyunun yararlı olan, diğer taraftan da yakıtla yansır ve buldukları muhtemelen yağlı yağınla yararlanmak için bir yağ deliği yerilmiş bulunmaktadır. Çevre ve çap ölçüleri bu ağacın 1.00 metre yüksekliğe alınır. Artın banyosu da, keza bu yükseklikten tuzluk edilmiştir.

Bu esaslara dâhilinde tesbiti yapılan ve genel mevkileri ekli haritada işaret edilmiş bulunan bazı ağaçların aynı sınıp olmalarını düşünenler, buldukları mevkide ait kısa bir malzemenin ölçülere esas alınmıştır.

1) İkinci sedir, Antalya, Elmali İşletmesi, Köpçü Devlet Ormanı dahilinde, Avcarkuşuları - Eski depo mevkiinde, Dekuzözü - Tuzburnu ormanı yolunun sağ tarafında ve yola 30-40 metre mesafede bulunmaktadır (Resim: 1). Kalker kayalarından

Resim: 1. Fig. 1.

Antalya, Elmali İşletmesi, Köpçü Devlet Ormanı dahilinde, Avcarkuşuları - Eski depo mevkiinde, Dekuzözü - Tuzburnu ormanı yolunun sağ tarafında ve yola 30-40 metre mesafede bulunmaktadır (Resim: 1). Kalker kayalarından

Photo: Evcimen

komandan banyo alanı için bir delik açılmıştır. Bu delik, ağacın gövdesi çürüklüğü nedeniyle, ağacın banyo suyunun yararlı olan, diğer taraftan da yakıtla yansır ve buldukları muhtemelen yağlı yağınla yararlanmak için bir yağ deliği yerilmiş bulunmaktadır. Çevre ve çap ölçüleri bu ağacın 1.00 metre yüksekliğe alınır. Artın banyosu da, keza bu yükseklikten tuzluk edilmiştir.

Ölçüleri :

Boy	: 33.0 metre
Çevre	: 5.55 "
Kabuklu Çap	: 1.77 "
Tahmini Yaş	: 650-700

2) İkinci sedir, Antalya, Elmali İşletmesi, Çığlıkara Devlet Ormanı içinde, Koçulucağın Dekuzözü ekolünde, Koçulucağın Dekuzözü ile Koçulucağın Dekuzözü arasında yer almıştır (Resim: 2). Gövdesi banyo suyunun yararlı olan, diğer taraftan da yakıtla yansır ve buldukları muhtemelen yağlı yağınla yararlanmak için bir yağ deliği yerilmiş bulunmaktadır. Çevre ve çap ölçüleri bu ağacın 1.00 metre yüksekliğe alınır. Artın banyosu da, keza bu yükseklikten tuzluk edilmiştir.

Resim: 2. Fig. 2.

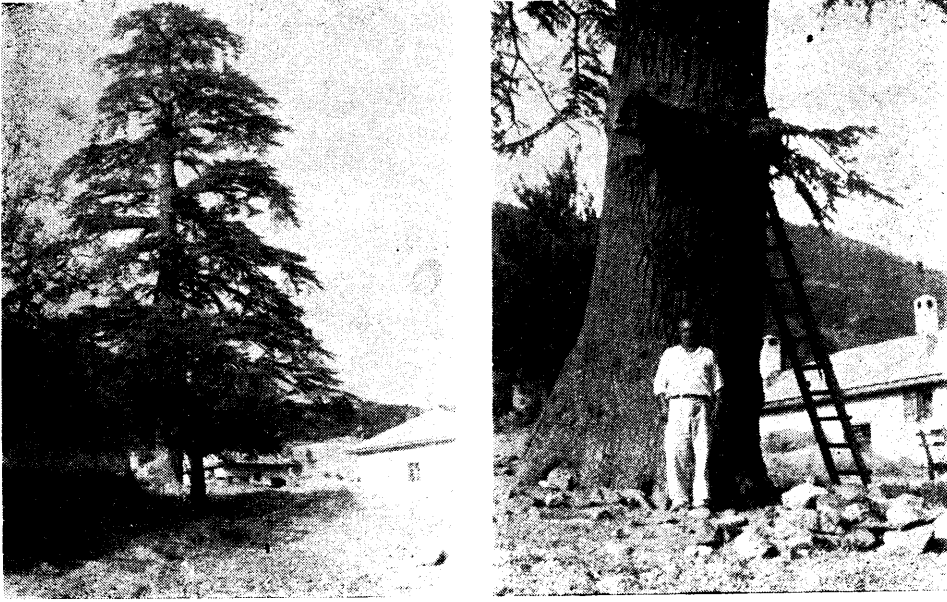
Antalya, Elmali İşletmesi, Çığlıkara Devlet Ormanı içinde, Koçulucağın Dekuzözü ile Koçulucağın Dekuzözü arasında yer almıştır (Resim: 2).

The old Cedar, Çığlıkara Devlet Ormanı içinde, Koçulucağın Dekuzözü ile Koçulucağın Dekuzözü arasında yer almıştır (Resim: 2). Photo: Evcimen

Ölçüleri :

Boy	: 29.7 metre
Çevre	: 5.20 "
Kabuklu Çap	: 1.66 "
Artın banyosu ile alınan kalemin banyosu bu kaleminde sayıları yıllık halka sayısı	: 20 cm'de 223 halka
Kabuk kalınlığı	: 33 mm.
Takribi Yaş	: 860

3) Üçüncü sedir, Adana, Feke İşletmesi, Subhandere Bölge binasının bulunduğu Gürümze köyü içindedir (Resim 3). Eskiden mezarlık olduğu söylenen bir yerde münferiden bulunmaktadır. Gövdesi düzgün ve sağlamdır. Rakım 1850 metre, toprak derindir.

RESİM (Fig.) 3

Adana - Feke, Gürümze köyü içindeki yaşlı sedir. Rakım: 1850 metre.
The old Cedar in Gürümze village, Feke - Adana. Elevation: 1850 meters.

Photo: Evcimen

Ölçüleri :

Boy	: 28,0 metre
Çevre	: 5,43 "
Kabuklu Çap	: 1,73 "
Artım burgusu ile alınan kalemin boyu ve bu kaleme sayılan yıllık halka sayısı	: 20 cm.'de 125 halka
Kabuk kalınlığı	: 35 mm.
Takribî Yaş	: 520

4) Dördüncü sedir, Mersin, Mersin İşletmesi, Cehennemdere Bölgesi, Çocakdere Devlet Ormanında, Katıyayla - Atıçtuğu mevkiinde, dik bir yamacın (Meyil 34°) sirta yakınca kısmında çok yaşlı ve seyrek bir meşcerede bulunmaktadır (Resim: 4). Civarda, göğüs çapları 1 metrenin üzerinde olan başkaca ağaçlar da vardır. Gövdesi çürüktür. Rakım 1900 metre, bakı SE' dir. Toprak şartları müsait görünmemektedir. Hemen hemen bütün yamaç boyunca toprak altında çakıl akıntısı vardır. Yer yer bloklara ve taşlara da rastlanmaktadır.

RESİM (Fig.) 4.

Mersin, Çocakdere ormanı, Katıyayla - Atıçtuğu mevkiindeki yaşlı sedir. Rakım: 1900 metre, Bakı: SE.
The old Cedar at Katıyayla - Atıçtuğu, in Çocakdere National Forest, Mersin. Elevation: 1900, Aspect: SE.

Photo: Evcimen

Ölçüleri :

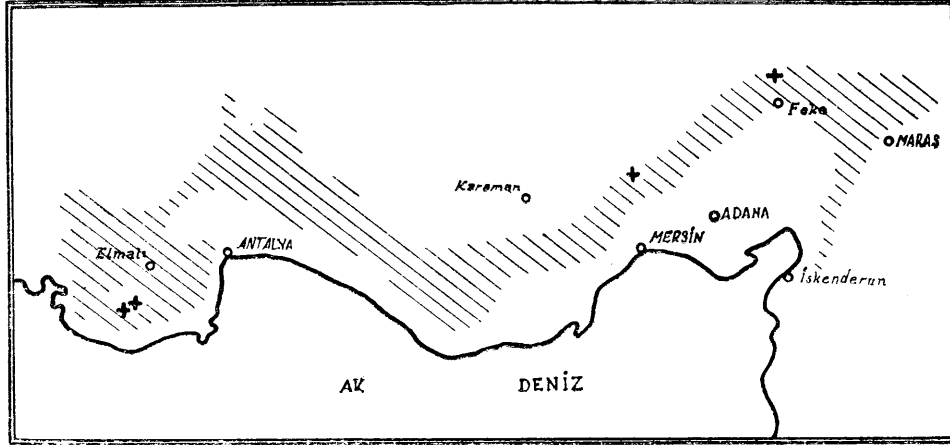
Boy	: 40,0 metre
Çevre	: 6,40 "
Çabuklu Çap	: 2,04 "
Tahmini Yaş	: 950-1000

Yapılan bu dört tesbite ait ölçülere göre, **Lübnan Sediri memleketimiz şartlarında 40 metre boy, 2 metre göğüs çapı elde edebilmekte ve 1000 yaşna kadar da yaşayabilmektedir.** Ancak, yaşlı sedirler mantar tahribatı ile çürümektedir. Tesbiti yapılanlar içersinde dört numaralı ağaç, gerek boy ve çap, gerekse yaş itibarile en büyük değerlere sahiptir. Bu ağaç, daha büyük dimenzionlara ve yaşna malik olan bir başkası bulunana kadar, memleketimizin en yaşlı ve büyük sediri olmak mevkiindedir.

Tabii, tarihi ve estetik bakımdan özellikler taşıyan orman parçaları ve hattâ tek ağaçlar, "Tabiat Âbidesi" olarak hususî bir muameleye tâbi tutulmaktadır (3). Lübnan Sediri'nin memleketimizdeki bu yaşlı ve cesim temsilcilerinin, bu türlü bir

tefrikle muhafazaları isabetli olacaktır. Bu geleneğin yerleşmesi ve ormanlarımızı teşkil eden ağaç türlerinin en yaşlı ve dimenzyonca büyüklerinin tesbit ve muhafazasının, hem ormancılık ilimleri yönünden, hem de turistik bakımdan fayda sağlayacağı bir gerçektir.

Yaşlı Sedirlerin Sedir Tabii Yayılış Sahası İçindeki Genel Mevkileri
The Location of the Old Cedars in the Natural Distribution Area of Cedar

LİTERATÜR

1. E l b i n , N. Ormanlarımızda. Tarih Dergisi, Orman ve Av, Yılı: 1933, Sayı: 12.
2. F i r a t , E. Dönemimizde İ. Ü. Orman Fakültesi Neşriyatı No. 77-117, İstanbul, 1956.
3. İ n a l , S. Ormanlık Bölümleri Ders Notları (Ders Notları), İstanbul, 1956.
4. M a y o r , H. S e v i m , M. Övülmez M. Çelebi D. Ufukta Sıkılı, İ. Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Yıl, 1959, Sayı: B, Cilt: 3, Sayı: 2.
5. P a m a y , B. Türkiye'de Ağaç Türleri ve Yayılışları, İ. Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Yılı: 1955, Sayı: A, Cilt: 5, Sayı: 1-2.
6. S e c e m l i , Ö. Tarihi Ağaçları Tanıyalım. Orman ve Av, Yılı: 1953, Sayı: 9.
7. S e v i m , M. Türkiye'de Lübnan Sedirinin Tabii Yayılış ve Ekolojik Şartları, Orman Umum Müdürlüğü Neşriyatı No. 143, İstanbul, 1955.
8. Y i ğ i t o ğ l u , A. K. Türkiye İktisadîyatında Ormancılığın Yeri ve Ehemmiyeti, Y.Z.E. Neşriyatı No. 110, Ankara, 1941.
9. Y u n d , K. Türkiye'de Meşhur Ağaçları, Orman ve Av, Yılı: 1940, Sayı: 4.

THE OLD CEDARS OF TURKEY

By

Bekir Sıtkı EVCİMEN

Although some large and old trees have been determined in and out of our forests which could be considered as natural monuments, nothing has been published yet about the oldest and the largest Cedars of Lebanon in Turkey. In view of this and in order to be able to give an idea about the age and dimensions of Cedars under the existing natural conditions in Turkey, we would like to give here the age, height and diameters of some of the outstanding trees that could be found.

The dimensions and the general information about the sites of the measured Cedars are given below; and their locality is shown on the attached map.

1) The first Cedar is at Elmalı - Antalya, in the Keçova National Forest at Avcıkayaları - Fskidepe, on the right of the Dekuzgöl - Tuzburna forest road, and 30 to 40 meters from this road (Fig. 1). It is located on level ground among the limestone hills, and its trunk is rotten. Elevation at this point is 1580 meters. The soil is essentially a kind of bottomland deposit and therefore the soil should be deep. The very pronounced skeletal nature of the soil, with stones on the surface, which is common in other areas of cedar is also observed here.

Measurements :

Height	:	33.0 meters
Circumference (at breast height)	:	5.55 "
Barked diameter	" "	1.77 "
Age (estimated)	:	600-700 years

2) The second tree is at Elmalı - Antalya, Çığlıkara National Forest, on the Dekuzgöl side of Keçukuru, and on the lower part of the Keçupesi, near Keçukuru (Fig 2). The trunk of the tree was sound as far as the increment borer could go and at the fifth meter from the ground it becomes forked. Elevation is 1940 meters and the aspect is South-east. The other trees around it are wide apart and there also some clearings. Up on the hill there is a young stand. The skeletal nature of the soil is pronounced and since the place is very close to the valley bottom it is assumed that the soil is considerably deep. At the surface there are some small limestone rocks and stones.

Measurements :

Height	:	29.7 meters
Circumference (at breast height)	:	5.20 "
Barked diameter	" "	1.66 "

The length of the core taken with
 an increment borer and the number
 of the annual rings in it : 323 rings in 30 cm.
 Depth of bark : 33 mm.
 Age (approximate) : 860 years

3) The third Cedar is at Feke-Adana, in the Gürünze village where the Forest Service buildings are located (Fig. 3). It grows in a place which, it is said, was used in ancient times as a graveyard. Its trunk is straight and sound. Elevation at this point is 1850 meters and the soil is deep.

Measurements :

Height : 28.0 meters
 Circumference (at breast height) : 5.43 "
 Barked diameter " " : 1.73 "
 The length of the core taken with
 an increment borer and the number
 of the annual rings in it : 125 rings in 20 cm.
 Depth of bark : 35 mm.
 Age (approximate) : 520 years

4) The fourth Cedar is at Mersin, in Cehennemdere Forest District, and in the Çecakdere National Forest; at Katıyayla - Atuçtuğu, on a steep slope (34°) close to the top, and in an old understocked stand (Fig. 4). Around this tree, some others over 1 meter diameter were also observed. Its trunk is rotten. Elevation at that point is 1900 meters and the aspect of the slope is South-east. The soil seems to be unfavorable and there is general flow of gravel down the slope. Rocks and stones can be seen here and there.

Measurements :

Height : 40.0 meters
 Circumference (at breast height) : 6.40 "
 Barked diameter " " : 2.04 "
 Age (estimated) : 950-1000 years ...

According to these observations and measurements the Lebanon Cedars in Turkey could gain heights of around 40 meters, diameters at breast height of 2 meters and live as long as 1000 years. But when the trees become older they are attacked by fungi and decay. The fourth one mentioned above had the greatest dimensions and is the oldest one; therefore it could be considered as the oldest and the biggest Cedar in Turkey, that is, until a bigger one is discovered.

As is well known, some groves and even single trees which have a special importance from standpoints of history, natural sciences and aesthetics, are protected as natural monuments. In the same way these biggest and the oldest representatives of the Lebanon Cedar in Turkey should be protected. In fact the determination and the protection of the biggest and oldest trees of our forests will be useful from the point of view of both forestry and tourism.